

İQTİSADİYYAT

UOT 339.9; 339.9:061(100)

XARİCİ İNVESTİSİYALARIN CƏLB EDİLMƏSİ
VƏ ONLARA TƏSİR EDƏN AMİLLƏRİN TƏHLİLİH.H.ASLANOV
Bakı Dövlət Universiteti
Dosent1966@mail.ru

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində xarici investisiyaların cəlb olunması, ilk növbədə dünya bazarında Azərbaycan müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi ixracın quruluşunun təkmilləşdirilməsi, idxalın quruluşuna daha çevik yanaşması və bu istiqamətdə dövlət tərəfindən mühüm tədbirlərin həyata keçirilmə zəruriliyi müəyyən edilir. Çünki məhz dövlətin yeritdiyi iqtisadi siyasət iqtisadiyyatın səmərəliliyinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayan investisiya qoyuluşlarının başlıca prioritet istiqamətlərini müəyyən edir. Bunlar məqalədə ətraflı araşdırılır. Bu istiqamətdə işdə investisiya mühiti, onun formalaşmasına təsir edən amillər və onun təkmilləşdirilməsi öyrənilir. Burada həmçinin investisiya siyasətinin həyata keçirilməsi istiqamətləri və investisiya layihələri də xarakterizə olunur.

Açar sözlər: investisiya, investisiya mühiti, kapital qoyuluşları, yığım, risk

Son dövrlər iqtisadi ədəbiyyatda «investisiya» termini getdikcə tez-tez və geniş istifadə edilməyə başlanmışdır. O, məlum olan dərəcədə sovet iqtisadi ədəbiyyatında istifadə olunan «kapital qoyuluşları» və «yığım» anlayışlarını əvəz etmişdir.

İndiki şəraitdə iqtisadçılar «yığım» və «kapital qoyuluşu» anlayışına yaxın hesab olunan «investisiya» terminini daha aktiv istifadə etməyə başlamışdır. Bununla yanaşı onlar arasında müəyyən oxşarlıq olsa da belə bu anlayışlar əhəmiyyətli dərəcədə bir-birindən fərqlənmirlər. İlk növbədə «investisiya» anlayışı daha geniş münasibətlər sistemini əks etdirir. Belə ki, investisiya pul vəsaitlərinin onların dəyərinin saxlanması və artırılması, gəlirin təmin olunması məqsədilə yerləşdirilməsini nəzərdə tutur. Bu keyfiyyətdə investisiyalar istehsalın inkişaf etdirilməsi üçün istehsal edilmiş məhsulun bir hissəsinin istifadə edilməsi, səhmlərin, istiqrazların alınması, pul vəsaitlərinin bankda əmanət kimi yerləşdirilməsi və ya onların «insan kapitalına» yönəldilməsi ilə bağlı proseslərin məcmusunu özündə ehtiva edir [1,82].

İnvestisiyaların bu cür dərk edilməsinə əsasən fond bazarları problemlərinə həsr edilmiş tədqiqatlarda rast gəlinir. Məsəl üçün, L.C.Qitman və M.D.Conkun «İnvestisiya qoyuluşlarının əsasları» dərsliyində «İnvestisiya» termininin bir neçə mənası açıqlanır. O, maliyyə nəticələrinin əldə edilməsi üçün səhm və ya istiqrazların alınmasını əks etdirir; onun vasitəsi ilə, həm də real aktivlər göstərilir. Məsəl üçün, hər hansı əmtəənin istehsal edilməsi və satılması üçün tələb olunan maşınlar və s. Geniş mənada investisiyalar ölkə iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi və onun artımının təmin edilməsi üçün lazım olan maliyyə ehtiyatlarının təminat mexanizmini özündə cəmləşdirir.

Bir çox hallarda investisiya böhranı və ya investisiya prosesinin aktivləşməsi haqqında danışıldıqda istehsalın inkişaf etdirilməsinə çəkilən xərclər nəzərdə tutulur.

Azərbaycan qanunvericiliyi üçün investisiyanın mənfəət əldə etmək və sosial səmərəyə nail olmaq məqsədilə müxtəlif fəaliyyət sferalarına kapital qoyuluşlarına gətirilməsi xarakterikdir. İnvestisiyalar axının dəyişəni, kapital işə yığımın dəyişəni qismində çıxış edir.

Məlum olduğu kimi, investisiya fəaliyyəti aşağıdakı yollarla həyata keçirilə bilər:

- investorun öz maliyyə ehtiyatları hesabına (mənfəət, amortizasiya ayrılmaları, pul yığımları, vətəndaşların əmanətləri və s.);
- investorun cəlb edilmiş maliyyə vəsaitləri hesabına (qiymətli kağızların, pay və ya digər əmanətlərin satışından əldə olunan vəsaitlər);
- büdcə investisiya asiqnasiyaları.

Məlum olduğu kimi, investisiya qoyuluşu iki əsas formada həyata keçirilir: ssuda və sahibkar, sonuncu forma, öz növbəsində, birbaşa və portfel investisiyalar şəklində reallaşdırılır. Birbaşa investisiyalar bilavasitə istehsal müəssisələrinə investisiya qoyuluşunu xarakterizə edir. Portfel investisiyalar müəssisələrin səhmlərinin, istiqrazlarının, digər qiymətli kağızların investor tərəfindən alınmasını nəzərdə tutur. Bir çox ölkələrin daxili kapital hərəkətində həm birbaşa, həm də portfel investisiyalar aktiv iştirak edir [2, 146].

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində xarici investisiyaların cəlb olunması, ilk növbədə dünya bazarında Azərbaycan müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, ixracın strukturunun təkmilləşdirilməsi, idxalın strukturuna daha çevik yanaşılması, valyuta, idxal-ixrac nəzarəti vasitəsilə daxili bazarın qorunması və xammalın strateji növlərinin ixracının tənzimlənməsi məqsədlərinə xidmət etməlidir ki, bu istiqamətdə də dövlət tərəfindən mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruridir. Çünki məhz dövlətin yeritdiyi iqtisadi siyasət iqtisadiyyatın səmərəliliyinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayan investisiya qoyuluşlarının başlıca prioritet istiqamətlərini müəyyən edir.

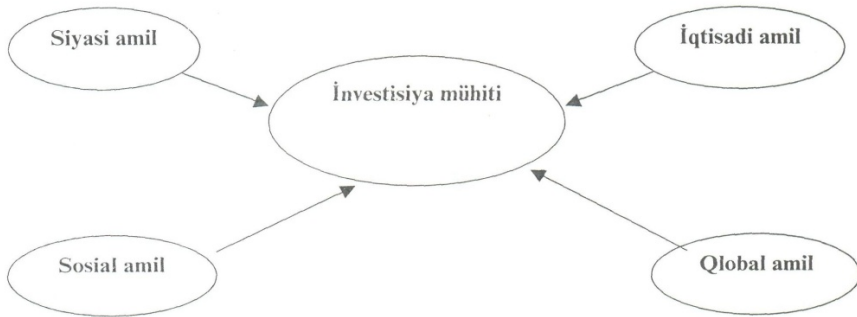
Müasir dövrdə əksər xarici investorlar investisiya qoyuluşlarını əsasən daxili mənfəət norması 20%-dən aşağı olmayan layihələrin reallaşdırılmasına yönəldirlər. Bununla yanaşı, müasir qərb maliyyəçiləri Müstəqil Dövlətlər

Birliyi (MDB) ölkələri üzrə mənfəət norması 25-40% təşkil edən layihələrin reallaşdırılmasını məqsəduyğun hesab edirlər [3, 234].

Qeyd etmək lazımdır ki, bu hal əsasən yüksək siyasi, iqtisadi, hüquqi və s. Risklərin mövcudluğu ilə şərtləndirilir. Aydınır ki, belə bir vəziyyətin formalaşması investisiya prosesini kifayət qədər çətinləşdirir və region dövlətləri üçün daha təsirli tədbirlərin görülməsini zəruri edir.

Ümumiyyətlə, investisiya mühiti hər hansı bir ölkədə mövcud vəziyyətin nə dərəcədə əlverişli olmasını xarakterizə edir. Təcrübə göstərir ki, investorlar adətən siyasi və iqtisadi sabitlik olan ölkələrdə işləyirlər. Digər tərəfdən isə potensial investor bilir ki, investisiya qoyuluşları ilə gəlir əldə etməyin etibarlılığı əks proporsional asılılıqdadır. Başqa sözlə desək, investisiya qoyuluşuna görə ölkə nə qədər etibarlıdırsa, mənfəət bir o qədər azdır. Məsələn, məlumatlara görə ABŞ investisiya qoyuluşu üçün ən etibarlı ölkədir. Lakin investorların Azərbaycanda neft hasilatından bir il ərzində əldə etdikləri gəlir ABŞ-da təxminən 8-10 il müddətində əldə olunan gəlirə bərabərdir. Buna görə də fikrimizcə, son illər Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı üçün qoyulan investisiyaların həcmnin və burada fəaliyyət göstərən investorların sayının artımında bu amil də öz rolunun oynamışdır. Belə ki, bütün çətinliklərə baxmayaraq Azərbaycan müxtəlif aparıcı dünya dövlətlərinin külli miqdarda investisiyalarının ölkədə cəmləşdirilməsinə nail olmuş və bununla müəyyən mənada milli mənafeələrinin qorunmasına zəmin yaratmışdır. Şübhəsiz ki, yalnız müxtəlif istiqamətlərdə düşünülmüş tədbirlərin həyata keçirilməsi belə nəticələrin əldə olunmasına imkan yarada bilər [4, 97].

İnvestisiya mühitinin formalaşmasına təsir edən amillər birbaşa və dolayı yolla təzahür edir və həmin amilləri qruplaşdırılmış formada aşağıda göstərildiyi kimi əks etdirmək olar:



Siyasi amil investisiya iqliminin formalaşmasında mühüm amil olmaqla, ölkənin geoiqtisadi mövqeyini, mövcud siyasi rejimi, yeridilən siyasəti, ölkədə mövcud olan siyasi sabitliyi, dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi səviyyəsini, beynəlxalq sazişlərin şərtlərinə əməl olunmasını və s. məsələləri əhatə edir. Bu amil, hər şeydən əvvəl, ölkədə mövcud olan siyasi dəyişiklikləri (hansı ki,

ölkədə fəaliyyət göstərən xarici kapitalın fəaliyyətinə nəzərçarpacaq dərəcədə təsir göstərir) əks etdirir.

Respublikamızda XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində bu sahədə mövcud olmuş qeyri-münasib durum investisiyaların cəlb olunması baxımından öz neqativ təsirini göstərmişdir. Belə ki, o dövrdə respublikada vəsaitin olmaması ilə əlaqədar Azərbaycan özünün karbohidrogen ehtiyatlarının işlənməsinə təkan vermək məqsədilə bir çox xarici neft şirkətlərinə investisiya qoymağı təklif etdi. Qısa müddət ərzində xarici neft şirkətləri tərəfindən təkliflərin alınmasına baxmayaraq, müstəqilliyin ilk illərindən başlayaraq respublikada mövcud olan vəziyyət, xüsusilə də dövlətçiliyin zəifliyi və digər siyasi amillər xarici investisiyanın cəlb olunması üçün ciddi problemlər yaratmışdır. Yalnız 1993-cü ildən həyata keçirilməyə başlanan tədbirlər nəticəsində bu istiqamətdə dönüş yaranmış və xarici neft şirkətlərinin Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının işlənməsinə investisiya yönəltmək istəyini respublikamızda siyasi sabitliyin bərpa olması və dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi reallaşdırmışdır [5, 317].

İnvestisiya qoyuluşlarının cəlb olunmasında iqtisadi amillərin də ciddi təsirləri vardır. Bu qrupa əsasən iqtisadiyyatın ümumi vəziyyəti (böhran, durğunluq və ya yüksəliş), inflyasiyanın səviyyəsi, milli valyuta kursunun sabitliyi, aparılan iqtisadi islahatların sürət və keyfiyyət tempi, vergi sistemi, pul-kredit sistemi, gömrük xidməti, faiz dərəcəsi, iqtisadi fəaliyyətin sərbəstliyi, daxili bazarın səviyyəsi, ölkənin əmək resurslarının həcmi, daxili infrastrukturun inkişaf səviyyəsi və s. kimi amillər daxildir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqilliyin ilk illərində respublika iqtisadiyyatının tənəzzül etməsi və qısa müddət ərzində böhran həddinə çatması, hiperinflyasiyanın mövcudluğu və s. investisiya qoyuluşlarının geniş vüsət almasının qarşısını alan mühüm amillərdən olmuşdur.

Ölkə əhalisinin xarici kapitalla və şəxsi mülkiyyətə münasibəti səviyyəsi, ölkədə baş verən dəyişikliklər, cəmiyyət üzvlərinin ideoloji bilik səviyyəsi, təşkilatçılıq qabiliyyəti və s. amillər investisiya mühitinin formalaşmasına təsir edən sosial-mədəni amillər qrupunu formalaşdırır. Qeyd olunmalıdır ki, bu baxımdan Azərbaycan bir sıra üstünlüklərə malik olsa da, investisiya qoyuluşlarının cəlb edilməsində sosial-mədəni amillərin həlledici olmadığından əhəmiyyətli dönüş yaratmaq iqtidarında olmamışdır.

İnvestisiya qoyuluşlarının cəlb olunmasında mühüm yeri olan amillərdən biri də global amillərdir. Bu amillər qrupuna əsasən beynəlxalq səviyyədə gedən proseslərin, coğrafi dəyişikliklərin və təbii hadisələrin təsirləri toplanmışdır ki, bunlar da ölkənin investisiya mühitinə dolayısı ilə təsir etməkdədir. Siyasi konfliktlər (əsasən müharibələr, ölkələr arasında ziddiyyətlər və s.), iqtisadi böhranlar (dünya bazarında müxtəlif növ resursların qiymətlərinin yüksəlib enməsi), təbii fəlakətlər və coğrafi dəyişikliklər bu qəbildən olan amillərdəndir.

Azərbaycanın geostrateji mövqeyi bir sıra dövlətlərin mənafelərinin kəşidiyi məkana təsadüf etməkdədir. Bu baxımdan regionda baş verən dəyişikliklər istənilən halda birmənalı qarşılanmır. Fikrimizcə, müstəqilliyimizin ilk illərində respublikanın hərbi münaqişəyə cəlb olunması və bu günə qədər davam etməsi, eyni zamanda ölkə daxilində müxtəlif hərbi münaqişə xarakterli problemlərin baş qaldırmasına yardım etmək respublikamızda xarici mənafelərin təzahürü kimi qiymətləndirilə bilər. Belə bir vəziyyətdə xarici investisiyaların cəlb olunması nə qədər müşküldürsə, onun milli və iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması baxımından əhəmiyyəti də bir o qədər yüksəkdir [6, 254]. Çünki xarici investisiyaların qorunmasında onların mənsub olduqları ölkələrin də müəyyən rolu mövcuddur. Belə ki, investisiyaların mənsub olduğu ölkələrin başlıca məqsədlərindən biri investisiyaları müxtəlif xarakterli risklərdən qonmaqdan ibarətdir.

İnvestisiya qoyuluşlarının həyata keçirilməsində onun hüquqi bazasının yaradılması da vacib amillərdəndir. Belə ki, investisiya qoyuluşu zamanı investorlar öz maliyyə vəsaitlərinin banklarda deyil, birbaşa təsərrüfat sahələrinə cəlb etdikləri üçün hüquqi təminatın yüksək olması onların diqqət mərkəzində dayanır. Hüquqi təminat dedikdə isə, dövlətin aidiyyətli sahələr üzrə müvafiq qanun, qərar və normativ aktların mövcud olmasının zəruriliyi şərtləndirilir ki, potensial investorlar da məhz bu hüquqi sənədlərə istinadən öz fəaliyyətlərini təşkil etmiş olurlar. Qanunlardan əlavə müəyyən hüquqi normativ aktların mövcud olmasının zəruriliyi bir də onunla şərtləndirilir ki, potensial investorlar da məhz bu hüquqi sənədlərə istinadən öz fəaliyyətlərini təşkil etmiş olurlar. Qanunlardan əlavə müəyyən hüquqi normativ aktların qəbulu da zəruridir. İnvestisiyalarla bağlı bu hüquqi sənədlər əsasən vergi, gömrük, bank, sığorta və digər sahələrdə münasibətləri müəyyən etməlidir. Bu amillər üzvi surətdə bağlı olmaqla bir-birini tamamlayır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan iqtisadiyyatında, xüsusilə onun neft sektorunda investisiya qoyuluşlarının geniş vüsət almasının digər səbəbləri də mövcuddur. Belə ki, neft sənayesində iri həcmli sərmayə qoyuluşlarına rəvac verən əsas səbəblərdən biri də neft infrastrukturunun kifayət qədər inkişaf etməsidir. Təsadüfu deyildir ki, xarici şirkətlər artıq mövcud olan qazma qurğularının, tikinti quraşdırma gəmilərinin, həmçinin digər obyektlərin təmir olunması və istifadəyə verilməsinə, yenilərinin tikilməsinə nisbətən daha çox üstünlük verirlər. Belə ki, əgər xarici neft şirkətləri Azərbaycanda öz fəaliyyətlərini sıfırdan başlamalı olsaydılar, neft müqavilələrinin belə sürətlə reallaşması mümkün olmazdı. Çünki müxtəlif obyektləri yenidən yaratmaq, dünyanın digər ölkələrindən dəniz qazma qurğuları almaq və onları Xəzər dənizinə gətirmək, həmçinin bir çox oxşar problemləri həll etmək üçün hazırlıq işlərinin görülməsinə əlavə vaxt sərf edilərdi. Təbii ki, bu işlərə çəkilən xərclərin də artımına səbəb olardı. Lakin xarici neft şirkətləri dənizdə neft-qaz hasilatı baxımından əməliyyatların aparılması üçün 70-80-ci illərdə yaradılmış infrastruktura, güclü mühəndis və ixtisaslı fəhlə kadrlarına, həmçinin tarixi

ənənəyə malik olan Azərbaycanda bu işləri görmək üçün heç bir ciddi çətinliklə qarşılaşmadılar. Məhz həmin dövrlərdə tikilmiş Dərin Dəniz Özüllər Zavodunda Çıraq-1 platforması qurulmuşdur. Bununla yanaşı olaraq həmin dövrdə Dədə Qorqud, Qurtuluş, İstiqlal dəniz qazma qurğuları, Süleyman Vəzirov və İsrafil Hüseynov borudüzən və müxtəlif təchizat gəmiləri də yaradılmışdır.

Əlverişli investisiya mühitinin formalaşdırılması onun daima təkmilləşdirilməsini şərtləndirir. Odur ki, dövlət tərəfindən həyata keçirilən investisiya siyasəti məhz buna xidmət etməlidir. Belə ki, müasir şəraitdə mövcud olan iqtisadi münasibətlər sistemində hər bir müstəqil dövlət öz maraq və məqsədlərindən çıxış edərək siyasi fəaliyyətini formalaşdırmaqdadır. Digər tərəfdən dövlət iqtisadi inkişafa təsir edən daxili və xarici amilləri nəzərə alaraq, yeridilən ümumi iqtisadi siyasətin əsas tərkib hissələrindən biri olan investisiya siyasətini reallaşdırır [7, 364].

İnvestisiya siyasətinin həyata keçirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edən şərtlərin mövcudluğu zəruridir. Belə ki, dövlətin marağı öz əksini ölkə iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsində tapır. Məqsədlər isə iqtisadi inkişaf, tam məşğulluq, iqtisadi səmərəlilik, sabit qiymətlər, iqtisadi azadlıq, ticarət balans, iqtisadi təminat, gəlirlərin ədalətli bölgüsü və s. kimi iqtisadi problemlərin həll olunması istəyindən ibarət ola bilər. Bununla yanaşı olaraq investisiya siyasətinin həyata keçirilməsi üçün dövlətin investisiya proqramının və bu proqramın həyata keçirilməsi üçün seçilmiş strategiyanın mövcud olması da zəruridir. Proqramlar ümumi iqtisadi siyasətdən asılı olmaqla, ona uyğun tərtib olunmalı və dövlətin xarici iqtisadi fəaliyyətindəki strategiya ilə balanslaşdırılmalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, investorlar hər hansı ölkədə nə cür şəraitdə işləmələrinə biganə yanaşmırlar. Burada onların fəaliyyəti üçün investisiya mühiti mühüm rol oynayır. Belə ki, hal-hazırda investisiya mühitini əks etdirən göstəricilər hər hansı bir ölkənin investisiya sahəsində cəlbediciliyinin ümumi göstəricisinə və xarici investorlar üçün «barometr» olmasına xidmət etməkdədir. Fikrimizcə, ümumiyyətlə investisiya siyasətində dövlətin investorlara yaratdığı şərait həm yerli, həm də xarici investorlar üçün eyni səviyyədə olmalıdır. Belə ki, bununla ölkədən kapital ixracının qarşısını almaq olar.

Ümumiyyətlə, investisiya mühiti risklə xarakterizə olunur. Belə ki, investisiya prosesində istifadə olunan risk anlayışı investor tərəfindən qoyulan vəsaitin itirilməsi və ya arzuolunmaz nəticələrlə üzləşməsi ehtimalından ibarətdir. İnvestisiya iqliminə təsir edən faktorların riskin azalması və ya artmasına təsir etdiyi üçün onlar həm də risk faktorları kimi də xarakterizə olunur. Bu faktorlar xarici investora investisiya qoyuluşu məqsədilə seçdiyi ölkə və onun təsərrüfat sahələri haqqında daha düzgün təsəvvür yaratmağa kömək edir. Risk amillərinin təhlili zamanı xarici investorlar daha çox üzləşə biləcəklərinə üstünlük verirlər. Belə ki, risk faktorlarının təhlili və qiymətləndirilməsi investorlara investisiya layihələrinin hazırlanmasında düzgün

qərarların verilməsi baxımından spesifik əhəmiyyətə malikdir. Lakin, buna baxmayaraq, investisiya fəaliyyəti uzun müddətli xərclərə əsaslandığından o, bütün hallarda risklə əlaqədar olur [9, 67].

Yuxarıda göstəriləyi kimi ümumiyyətlə investisiya qoyuluşları risk amili ilə sıx surətlə bağlıdır. Bu sahədə mövcud olan risklər müxtəlif olsalar da, onlar əsasən iki qrupda müəyyənləşdirilir:

- Ölkənin siyasi-iqtisadi vəziyyəti ilə xarakterik olan ümumi iqtisadi risklər;

- Konkret obyektə bağlı olan kommertiya riski formasında çıxış edən risklər.

Enerji sektorunda spesifik risk növlərinə də təsadüf edilir. Eyni zamanda risk amili neft sənayesində bənzərsiz kəskinliyi ilə xarakterizə olunur. Belə ki, burada riskin səviyyəsi əsasən təbii faktorlarla bağlı olur. Neftin axtarış və kəşfiyyatından sonuncu istehlakçıya qədər bütün mərhələlərdə risk iştirakçı tərəfləri intizarda saxlayır. Lakin bütün bu silsilədə ümid və məyusluğu kəşfiyyat quyularının testləri həll edir. Kəşfiyyat qazmasının nəticələri proqnozlara yaxın olduqda, investor sonrakı mərhələlərin davam etdirilməsi şansı qazanır. Məhz bundan sonra növbəti investisiya axını əlverişli şərait tapır.

Ümumiyyətlə, istənilən investisiya layihəsi müzakirə edilərkən nəzərdə tutulur ki, onun həyata keçirilməsinə təsir göstərə biləcək bu və ya digər amillərin öyrənilmə dərəcəsinə asılı olaraq müəyyənlik, risk və qeyri-müəyyənlik halları ola bilər. Müəyyənlik şəraiti dedikdə vəziyyətin qanunauyğun şəkildə daha dəqiq təsəvvürü başa düşülür. Qeyri-müəyyənlik şəraitində vəziyyət üzrə məlumatlar tam dəqiq olmur. Risk isə vəziyyətin müəyyən ehtimalla aydınlığının mövcudluğu kimi başa düşülür.

İnvestisiya kompaniyasının və ya hər hansı bir şirkətin kapitalının kifayət qədər olduğu halda riskin ümumi səviyyəsinin hesablanması zamanı nəzərə alınan beş risk oblastı fərqləndirilir. Risk oblastı dedikdə elə bir ümumi itkilər zonası nəzərdə tutulur ki, onun sərhədlərində itkilər tərtib olunmuş risk səviyyəsinin son qiymətlərindən yüksək olmur [8, 276].

Kapitalın kifayət qədər olmasını qiymətləndirmək üçün isə nizamnamə kapitalının maksimal buraxıla bilən məbləğindən və şirkətin bütün kapitalının onun aktivlərinin məbləğinə olan nisbəti kimi xarakterizə olunan risk əmsalının son qiymətindən istifadə edilir.

Ümumiyyətlə, beynəlxalq səviyyədə ayrı-ayrı dövlətlərdə investisiya mühitinin vəziyyətini xarakterizə edən məlumatlar toplusu formalaşdırılır. Bu sahədə hər il «International Business Gompanu USA» firması tərəfindən yeddi cildə ibarət nəşr olunan və əksər dünya ölkələrini investisiya qoyuluşu baxımından risk səviyyəsini əhatə edən «Political Risk Yearbook» məcmuəsi daha geniş yayılmışdır. Bu məcmuədə 12 ballı sistemlə qiymətləndirilən («A+» - ən yaxşı göstərici, «D»- ən pis göstərici) riskin siyasi, maliyyə transfertləri, ixrac və birbaşa investisiya qrupları əks etdirilir. Lakin onların ümumi qiymətləndirilməsi göstərilir. Digər amerikan firmaları «Business

Enviroment Risk İntelligence» və «İnternational Reports», həmçinin alman firması «Berı» 100 ballı şkala ilə (100 bal ən yaxşı göstərici) ayrılıqda və məcmu risklərin indeksini müəyyən edirlər. «Berı» indeksi vasitəsilə ölkə riskinin səviyyəsi əvvəlcədən müəyyən olunur. 100-dən çox ekspert tərəfindən müxtəlif ekspert qiymətləndirmə üsulları ilə il ərzində 4 dəfə təhlil aparılır. Beləliklə, tərəfdaş ölkənin siyasi və iqtisadi vəziyyətinin bütün tərəfləri tədqiq olunur. Müxtəlif ölkələrin mütəxəssisləri tərəfindən 15 qiymətləndirmə meyarı olan anket suallarına cavab verilir. Ümumi çəkisi 100 bal olan bu meyarların hər birinin öz xüsusi çəkisi olur. Hər bir sual bal-faiz şkalasına əsasən qiymətləndirilir və hər sualın 5 variantda (0-dan 4 bala qədər) cavabı olur. Ölkə üçün yığılmış balların çəkisi nə qədər yüksəkdirsə, bu ölkə üçün riskin səviyyəsi o qədər də aşağı olur.

Müxtəlif riskli layihələr arasından birinin seçilməsi investordan hansı layihəyə üstünlük verməsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. İvestorların əksəriyyəti müasir iqtisadi nəzəriyyədə hökmran olan üstünlük təşkilatına qaydalarına riayət etməyə çalışırlar. Üstünlük təşkil etmənin birinci qaydası eyni gəlirə malik olan iki layihədən daha az riskli layihənin, ikinci qayda isə eyni riskli iki layihədən daha gəlirli layihənin birinci növbədə seçilməsini nəzərdə tutur.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikası investisiya riskinin qiymətləndirilməsi baxımından Beynəlxalq İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı tərəfindən 12 ballı sistemdə 6 balla qiymətləndirilmişdir. MDB ölkələri içərisində yalnız Rusiya Federasiyası və Qazaxıstan Azərbaycanla eyni mövqedə qiymətləndirilmişdir. Digər keçmiş müttəfiq respublikalarda isə riskin səviyyəsi 7 balla qiymətləndirilmişdir. Fikrimizcə, bu fakt Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb olunması üçün imkan yaratsa da, kifayət qədər məqbul hesab edilə bilməz.

İnvestisiyanın iqtisadiyyatın ümumi və sektorial təhlilinin aparılması ilə məbləğinin və növünün müəyyənəşdirilməsi də əsas şərtlərdəndir. Çünki daxili investisiya ehtiyaclarının, yəni investisiyaya ehtiyacı olan prioritet sahələrin müəyyənəşdirilməsi investisiya prosesinin daha da sürətlənməsinə səbəb olur.

ƏDƏBİYYAT

1. R.Əliyev, N.Novruzov, M.Məmmədov. İnvestisiyaların maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi. Bakı: Elm, 240 s.
2. T.Əliyev. "Bakı: İnvestisiya layihələrinin təhlili və dəyərləndirilməsi. Nurlan, 2003, 193 s.
3. N.Həsənov. İnvestisiya strategiyasının formalaşdırılması və modernləşdirilməsinin inkişaf problemləri. Bakı: Qanun, 2003, 357 s.
4. Ə.Abbasov, Ə.Qasimov. İqtisadiyyatımızın inkişafını aktual problemləri. Bakı: Digesta, 2000, 310 s.
5. D.Vəliyev. Azərbaycanın global iqtisadiyyata inteqrasiyası. Bakı: Adiloğlu, 2008, 426 s.
6. M.Əhmədov. Qloballaşma və milli iqtisadiyyat formalaşması. Bakı: Azər nəşr, 2003, 520 s.
7. D.Vəliyev. Birbaşa xarici investisiyalar Azərbaycanda beynəlxalq kapital hərəkətlərinin

- forması kimi // AMEA Xəbərləri, İqtisadiyyat seriyası, 2005, №2, 361-368 s.
8. А.Мəһəггəмов, Н.Асланов. Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi. Bakı: Zərdabi-ZTD, 2008, 399 s.
 9. Сидаренко Т. Прямые иностранные инвестиции в экономике Мексики. Мировая экономика и международные отношения. 2002, № 11, 84 с.

ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ И АНАЛИЗ ВЛИЯЮЩИХ НА НИХ ФАКТОРОВ

Г.Г. АСЛАНОВ

РЕЗЮМЕ

В условиях рыночной экономики привлечение инвестиций, в первую очередь, определяет рост конкурентоспособности предприятий Азербайджана, совершенствование структуры экспорта, более оперативный подход к структуре импорта, а также проведение в данном направлении важных государственных мероприятий. Инвестиции, обладающие высокой ролью в росте эффективности экономики являются одними из приоритетных направлений государственной политики. В данной работе исследуются факторы, влияющие на формирование инвестиционного климата, а также совершенствование их воздействия. Здесь также рассматриваются пути осуществления инвестиционной политики и характеризуются инвестиционные проекты.

Ключевые слова: инвестиция, инвестиционный климат, капиталовложения, накопление, риск

INVOLVEMENT OF FOREIGN INVESTMENTS AND ANALYSIS OF ITS INFLUENCES

H.H.ASLANOV

SUMMARY

In the conditions of market economy, involvement of investments, first of all, determines the growth of competitiveness of enterprises of Azerbaijan, perfection of the structure of export, a more operative approach to the structure of import, and realization of important state measures in this direction. Investments, possessing a high role in the growth of efficiency of economy are priority directions of public policy. The paper researches the factors influencing the formation of investment climate, and perfection of their influence. The ways of realization of investment policies are also examined and investment projects are characterized.

Key words: investment, investment climate, savings, risk